

УДК 81'42:[82-6:811.133.1]

КАІРОВА Т.С., Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна

Каїрова Тетяна Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, Голова Координаційної ради Центру Франкофонії. Коло наукових інтересів – романська філологія, літературознавство, лінгвістика тексту, комунікативна лінгвістика – проблеми спілкування носіїв різних мов романського світу, проблеми світової цивілізації, культура ділового та особистого спілкування, новітні методики навчання французькій мові з використанням синтезу мистецтв.

Щирість та обман в епістолярному романі Шодерло де Лакло “Небезпечні зв’язки”

Розглядаючи листи героїв епістолярного роману Шодерло де Лакло “Небезпечні зв’язки” у контексті уявлень, звичаїв та вдачі епохи як взірця любовного листування французького суспільства XVIII століття, автор статті досліджує, з одного боку, характер прояву в епістолярному тексті особистості адресанта, його справжніх почуттів та інтенцій у стосунках з адресатом, з іншого боку, адекватність розуміння останнім змісту тексту, його оцінки та прогнозування подальшого розвитку стосунків зі своїм кореспондентом.

The author of the article analyses the characters' letters in the epistolary novel by Choderlos de Laclos « The Dangerous Liaisons » considering notions, customs and morals of the epoch as an example of love correspondence in the french XVIII century society and investigates, on the one hand, the way the personality of the letters' adresser with true feelings and intentions towards the addressee is presented in the epistolary text and, on the other hand, shows how adequate the addressee is in understanding the letters' contents, evaluating and forecasting the further development of relations with the correspondent.

Аналіз лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів, які використав автор, оцінка їх значеннєвих нюансів у зв'язку з культурними реаліями й традиціями народу й епохи потребують тонкої інтуїції та глибоких професійних знань. З цієї точки зору, епістолярні тексти XVIII століття – доби, коли, за визначенням Андре Моруа, молода дівчина, яка тільки-но вирвалася з монастиря, вже вміла складати лист так, що письменники його часу могли б позаздрити їй [1, с. 74], – являють собою унікальний матеріал як твори мистецтва слова. У них експліцитно й імпліцитно присутній світ адресанта, який виражений в письмовій формі, інакше кажучи, матеріалізований, що створює інші опори для розуміння інформації, зовсім відмінні від індикаторів, що виявляються нами у висловлюваннях, представлених усно. Навіть

ті епістолярні тексти, в яких інформація глибоко схована, можуть дати достатньо точне уявлення про внутрішній світ адресанта та про його наміри.

Ця неясна природа відбиття руху душі в листі й привернула нашу увагу. Сталося це в значній мірі завдяки інтересу, виявленому до неї головними героями епістолярного роману Шодерло де Лакло «Небезпечні зв’язки», про що свідчать рядки з листа мадам де Мертей віконту де Вальмону, в якому автор з надзвичайною точністю зазначає: «... il n'y a rien de si difficile en amour, que d'écrire ce qu'on ne sent pas. Je dis écrire d'une façon vraisemblable : ce n'est pas qu'on ne se serve des mêmes mots ; mais on ne les arrange pas de même, ou plutôt on les arrange, et cela suffit. Relisez votre lettre : il y règne un ordre qui vous décèle à chaque phrase. Je veux croire que votre Présidente est

assez peu formée pour ne s'en pas apercevoir... » [2, с.73] – «... нема нічого важчого в коханні, ніж писати про те, чого не почуваш. Я маю на увазі писати правдоподібно: не те, щоб ми не користувалися тими ж словами; однак ми розташовуємо їх не так, або, скоріше, ми їх розташовуємо, і все. Перечитайте ваш лист: в ньому панує порядок, який видає вас в кожній фразі. Хочеться вірити, що Президентша не настільки добре розвинена, щоб це помітити...» [Тут і далі переклад мій. – Т.К.]

Видатний вчений-літературознавець другої половини минулого століття О.В.Чичерін вважав, що створення образу автора відбувається через передачу глибинної істинності розуму й почуття, тобто через виявлення ідейної й творчої сутності письменника [3, с.281]. Так, на думку Чичеріна, емоційна, істинна, а зовсім не романна зверненість Карамзіна до читачів у «Листах російського мандрівника», допомагає їм сприйняти «живу особу автора, сприймаючого все із захопленням» [4, с.66]. Можна вважати, що саме те, що О.В.Чичерін називає «глибинною істинністю розуму й почуття», лежить в основі діяльності, яку інший відомий учений, що незмінно викликає інтерес сучасних дослідників - М.М.Бахтін, вбачаючи в образі автора конститутивний момент форми, характеризує як «організовану, внутрішньо вихідну активність цілісної людини, яка здійснює своє завдання» [5, с.69-70]. Якщо ми проведемо деякі паралелі, то виявимо ідентичність у міркуваннях обох учених: *глибинна є ніщо інше, як внутрішньо вихідна; істинність розуму й почуття – є цілісність людини; виявлення ідейної й творчої сутності - організована активність здійснення свого завдання.* Однак проступають все ж таки два відмінних відтінки – О.В.Чичерін акцентує якість (*глибинна істинність*), а М.М.Бахтін - силу творчої енергії (*активність організована, вихідна, яка здійснює завдання, тобто активна активність*, або активність в квадраті).

Приймаючи характерний термін «*глибинна істинність*» вираження думки й почуття, ми виділяємо одним із критеріїв оцінки істинності та неправди висловлювання стосовно листа ступінь ініціації адресанта в деяку соціальну гру. Багато хто з дослідників відзначають характерний ігровий аспект як вельми привабливий у листуванні: серед них, наприклад, Л.В.Щерба [6, с.22], А.Пресс [7, с.590], Ц.Тодоров [8]. Театральній стороні епістолярного висловлювання присвячена й наша стаття [9].

Дійсно, світське листування Франції XVII-XVIII століть являло собою соціальну гру, яка лежала в самій основі комунікації суспільства і була її своєрідним *regretum mobile*. У процесі епістолярного спілкування ця гра проявлялася в

різноманітних формах: у створенні епістолярієм характерної мережі кореспондентів, у ролевому перевтіленні самого майстра епістолярного жанру, у виборі ним різноманітних способів досягнення виразності й впливу на адресата для здійснення своїх інтенцій та досягнення поставлених цілей, що відповідно позначалося на різних рівнях епістолярного тексту. Уже сам факт використання листа в якості прийому структурування літературного твору, що було особливо притаманно XVIII століттю, можна розглядати як прояв все тієї ж гри, яка заводила механізм дії експліцитних та імпліцитних інтенцій автора епістолярного висловлювання, визначаючи специфіку відбиття реальної ситуації в епістолярному тексті, описану нами на матеріалі кореспонденції Вольтера [9, с.89-92; 10, с.38-39]. Таким чином, характерну досліджуваному періоду гру можна визначити як соціальну діяльність, яка породила специфічну амбівалентну мову суспільства й являла собою органічне явище в житті Франції XVII-XVIII століть.

Поставлена проблема вимагає осмислення й узагальнення ряду лінгвістичних, психологічних та культурологічних аспектів, що визначило мету даної статті: 1) дослідити природу гри як соціального явища в добу Просвіти; 2) розглянути кореляцію формальної й змістовної сторони висловлювання в любовному листуванні героїв епістолярного роману Шодерло де Лакло «Небезпечні зв'язки»; 3) визначити адекватність або неадекватність розуміння адресатом намірів свого кореспондента; 4) виявити механізм вербального й невербального впливу на адресата з боку епістолярію; 5) описати характер психологічних трансформацій героїв роману на основі аналізу їх листування.

Виходячи із вищесказаного, ми виділяємо в якості критеріїв оцінки істинності та обманності висловлювання стосовно листа ступінь ініціації адресанта в деяку соціальну гру, силу енергії розуму й глибину почуття, ступінь їх взаємодії та концентрації, відображення відзначених вище факторів у лінгвістичних і паралінгвістичних характеристиках тексту. [Про динаміку дії механізму перетворення текстової інформації див.: 11, с. 26-50; 10, с.10-17].

Характерно, що вільно або невільно, але в листах-монологів доби Просвіти яскраво відобразився процес руху ідей та формування нового мислення в інтелектуальному просторі Європи, який торкнувся всіх сторін існування людини і наче в дзеркалі показав як його високі помисли, так і низинну природу. Шодерло де Лакло неперевірено відтворив у своєму епістолярному романі «Небезпечні зв'язки» прояв цього процесу в сфері особистого життя.

Звернемося до сюжету роману «Небезпечні зв'язки». Перед нами виникає коло аристократів, які спілкуються між собою безпосередньо й дистантно, за допомогою листів. Серед кореспондентів особливо виділяються два – віконт де Вальмон та маркіза де Мертей, яких з'єднують давні любовні стосунки. Саме навколо них розгортається дія. Вони найбільш активні та винахідливі. Маркіза де Мертей, дотримуючись визначених нею ліній поведінки, намагається залучити віконта в орбіту своїх інтриг. Вона поставила собі за мету знеславити свою родичку, молоду Сесіль де Воланж, наївну юну особу і багату наречену, яку взяли із монастиря з метою видати заміж за генерала де Жеркура, якому маркіза хоче помститися за те, що той колись її покинув. Віконт де Вальмон спочатку відмовляється спокусити Сесіль де Воланж: його думками володіє добродійка Президентша де Турвель, яка поводить себе бездоганно і з жахом відмовляється від залицянь лібертена. Пояснимо цей термін, спираючись на Словник *Robert*, який наводить наступні значення слів *libertin*, *libertine*: 1) той, хто не дотримується законів релігії чи то у ставленні до віри, чи то у ставленні до звичаїв; 2) той, хто безупинно й витончено віддається плотським насолодам [12, с.1279]. Мадам де Мертей безпринципна, вона цинічно глумиться над маневрами Вальмона і дає йому урок методики спокуси. Не зрозумівши гри, щира й добродійка мадам де Турвель, від одного листа до іншого піддається почуттю, що заволоділо нею, й потроху поступається упаданню віконта де Вальмона. Тим часом, Сесіль де Воланж і молодий Дансені, почасти при налаштуванні й сприянні мадам де Мертей, переживають своє перше почуття кохання. Віконт де Вальмон, який намагався справити найкраще враження на мадам де Турвель й викликати її чуттєвість, дізнається про роль матері де Воланж у його викритті в очах Президентші й погоджується взяти участь у грі маркізи де Мертей і при невільній співучасті Дансені стає коханцем Сесіль де Воланж. Де Турвель, палаючи від кохання, все ж таки поступається Вальмону, коли він призначає їй побачення, обіцяючи повернути її листи. Мадам де Мертей ставить за умову відновлення їхніх стосунків з Вальмоном принесення в жертву переможеної мадам де Турвель, яку Вальмон, сам того не усвідомлюючи, кохає. Але, піддаючись бажанню маркізи й дотримуючись кодексу поведінки лібертена, він надсилає де Турвель лист, який розриває їхні стосунки; і тут ми можемо оцінити ту роль, іноді роковану, яку грали в житті суспільства того часу листи – матеріальні й неспростовні докази, які можуть визначити долю людини. Тим часом, між головними героями розпалюється безглузда й

жорстока війна, яка призвела до трагічної розв'язки. Маски зірвані. Історія стає надбанням суспільства. Ображений Дансені викликає Вальмона на дуель і вбиває його. Мадам де Мертей лишається свого майна й захворює на віспу, яка спотворила її обличчя. Мадам де Турвель, не перенесла обману й мук кохання, вмирає. Сесіль, ославлена в очах свого нареченого й громади, повертається до монастиря. Її мати побивається під тягарем отриманого уроку, який продемонстрував всю небезпечність довірливості в питаннях виховання юної дочки, навіть по відношенню до здавалося б рідних і близьких людей.

Епістолярний роман Шодерло де Лакло спричинив скандал. Однак чи дійсно вчинки його персонажів різко відрізнялися від норм поведінки, прийнятих в суспільстві того часу? Для того, щоб зрозуміти психологію поведінки героїв в контексті доби й існуючої на той час вдачі суспільства в розумінні любові і стосунків чоловіка й жінки, звернемося до сучасників й дослідників: «*Qui peut définir les femmes ?*» - «Хто може сказати, що являють собою жінки?», - ставить риторичне запитання Десмаї, автор статті «Жінка (Мораль)», опублікованої в «Енциклопедії» Дідро й д'Аламбера (vol. 6, 1756, р. 472). Описаний ним жіночий тип, названий «Хлоя», недвозначно нагадує представницю паризької аристократії: «*Plus que galante, elle croit cependant n'être que coquette. C'est dans cette persuasion qu'à une table de jeu, alternativement attentive et distraite, elle répond du genou à l'un, serre la main à l'autre en louant ses dentelles, et jette en même temps quelques mots convenus à un troisième. Elle se dit sans préjugés, parce qu'elle est sans principes ; elle s'arrogé le titre d'honnête homme, parce qu'elle a renoncé à celui d'honnête femme*» - «У вищій ступені галантна, вона вважає себе, однак, лише кокетливою. Знаходячись саме в цій глибокій переконаності, за ігровим столом вона по черзі то уважна, то неуважна; одному відповідає дотиком коліна, другому потиском руки, розхвалюючи його мережива й водночас кидаючи третьому слухні слова. Вона вважає себе беззабобнів, оскільки не має принципів; вона надає собі титул *чесної людини*, тому що відмовилась від титулу *порядної жінки* [цит. по: 13, с.338]. Автор не приховує своєї відрази від її поведінки в світі: від її розбещеності, фальші, поверхової гри, - від того, що було типовим для описуваної доби.

У Франції XVIII століття ставлення до кохання дійсно було особливим. «Якщо жінка пише вам палкий лист, це позначає, що вона жагуче захопилася вами; але чи кохає вона вас – це ще невідомо» - помічає знавець вдачі свого часу Лабрюйєр [14, с.240]. Гаряча й ніжна любов занурена в себе; повідати про неї не прагнуть.

Про кохання говорили всі. Згідно з

Е.Фуксом, кохання розуміли тоді як *майстерність* («*Fais le bien*» - «Роби це добре»), в якій чоловіки й жінки будь-якого віку намагалися досягти цілковитої досконалості [15, с.175]. «Спільним законом моралі» стало задоволення чуттєвості, яка виступила на перший план; моральності суперечила тільки відмова [15, с.69]. У суспільстві панувала «духовна й психічна атмосфера, яка огортала всі речі хвилюючим серпанком, що пробуджував чуттєвість ще задовго до того часу, коли цього вимагатиме природа» [15, с.223]. Раннє сексуальне виховання, манера поведінки, особливості моди того часу – все було спрямовано на те, щоб викликати чуттєвість. Цьому ніякою мірою не перешкоджав й інститут шлюбу в тому розумінні, що частіше за все він носив формальний характер, спираючись не на почуття любові та уподобання, а на економічні або інші прагматичні міркування.

Жінка, таким чином, могла без перепон користуватися своєю свободою. Такою ж свободою користувалися й чоловіки. Обмежувати їхні дії могло лише розуміння моралі – добродійності, а вона далеко не була тоді в моді. В той час форма домінувала над змістом. У розмові про жінок на першому місці був можливий більш детальний опис її фізичного портрета. Якщо й згадувалося про душу, то лише тому, що ці якості були здатні посилити «ступінь її еротичного впливу на чоловіка» [15, с.97]. Граф Таллі, один із найвеличніших майстрів галантності того часу, відзначає у своїх мемуарах, що чоловікові треба було «пустити в хід немало старанності, спритності, зовнішньої щирості, гри та мистецтва, щоб перемогти жінку» й отримати можливість «насолодитися перемогою, якщо тільки той, хто нападає, не болван, а жінка, на яку напали, не уособлення добродійності» [15, с.69]. У цьому висловлюванні графа Таллі щирість виступає як синонім гри – вона має зовнішню й внутрішню сторони і може піднятися до рівня мистецтва. Звідси випливає, що енергія, яка використовується неширою людиною, допомагає створити уявну щирість.

Саме така картина вдачі Століття галантності постає перед нами в романі Шодерло де Лакло «Небезпечні зв'язки». Саме таких головних героїв, вільних, які не мають забобонів й інтелектуально перевищують усіх порядних представників суспільства, ми зустрічаємо в особі маркизи де Мертей та віконта де Вальмона. Вдвох вони уособлюють напрям, який отримав назву *libertinage*, кредо якого складала свобода любові. За гнучкістю, витонченістю й гостротою розуму вони тотожні. Франсуа Пулену де ла Бару належить фраза, яка стала славнозвісною: «*L'esprit n'a point de sexe*» - «Розум не має статі» [16, с.59].

Однак якщо ми замислимося над тим, на що спрямовують свій тонкий розум головні герої роману і до чого призводять їхні дії, то дійдемо до безутішних висновків: їх займають ниці пристрасті й плотська насолода.

Бейар помічає, що сила лібертенів полягає в їх здатності коментувати дії, вчинки й особливо тексти інших, а також обмінюватися своїми коментарями [17, с.178]. Головні герої роману постійно зберігають цю словесну *майстерність*, яка дає їм перевагу над іншими.

Будучи витонченою в мистецтві кохання, мадам де Мертей була знайома з його теорією та практикою і достатньо добре розбиралася в психології - в психології пороку, про що красномовно говорять її листи. Знаючи, що позбавлення невинності може принести спокуснику найвищу насолоду в розумінні фізичних і психічних переживань, що підтверджує й автор книги «*The battle of Venus*», яка побачила світ у 1760 році [15, с.225], мадам де Мертей описує Вальмону юність і красу Сесіль: «...l'héroïne de ce nouveau roman mérite tous vos soins : elle est vraiment jolie! Cela n'a que quinze ans, c'est le bouton de rose; gauche, à la vérité, comme on ne l'est point, et nullement maniérée...» - «...героїня цього нового роману заслуговує усіляких ваших турбот: вона дійсно красива! Їй тільки п'ятнадцять років, це бутон троянди; правда, більш нескладною і бути не можна, але ніскільки не жеманна...» [2, с.22], використовуючи ці аргументи в якості спокусливої завуальованої приманки, направленої на залучення Вальмона до своєї інтриги.

Проаналізуємо, якими прийомами користується маркиза де Мертей для того, щоб втягнути віконта де Вальмона до здійснення свого задуму. Лист віконту від 4 серпня 17** (*Lettre II*) [2, с.21-22] маркиза починає з наказового способу, надаючи дії динаміку й без зволікання беручи ініціативу до своїх рук. Вона створює собі авторитет і прив'язує до себе віконта, виказуючи недбалість до його тітки і розбиваючи її авторитет в очах племінника «*que pouvez-vous faire chez une vieille tante dont tous les biens vous sont substitués ?*» - «що вам робити у старої тітки, все майно якої перейде до вас у спадок?»; зобов'язує його запевненням, що він «*chevalier*» - «кавалер»; стимулює, називаючи «*l'esprit lourd*» - «неповороткий розум»; проявляє заздрість до чистоти Мадам де Турвель, вона перешкоджає її можливому впливу на Вальмона, своїм насмішкватим тоном ставлячи під сумнів, що Жеркур «*évitera le sort inévitable*» - «уникне неминучої долі», принижує його наміри взяти шлюб, пояснюючи їх жадібністю й гонитвою за рентою. Однак, по суті, звинувачує його в тому, чим страждає сама – ми не одноразово переконаємося у

померти від віспи»; «son procès a été jugé avant-hier et elle l'a perdu tout d'une voix» - «її процес був розглянутий позавчора, і вона його програла весь до одного голосу». Вона передала ставлення до маркізи слуг: «Aussitôt qu'elle a appris cette nouvelle, quoique malade encore, elle a fait ses arrangements, et est partie seule dans la nuit et en poste. Ses gens disent ... qu'aucun d'eux n'a voulu la suivre» [2, с.378] - «Як тільки вона дізналася про цю новину, хоча й була ще хвора, вона зробила свої приготування і поїхала вночі одна в поштової кареті. Її слуги говорять ..., що жоден з них не захотів поїхати з нею», а також одностайну реакцію світської громадськості при появі маркізи в Італійській комедії: «Elle aperçut une place vide sur l'une des banquettes ... ; mais aussitôt toutes les femmes qui y étaient déjà, se levèrent comme de concert, et l'y laissèrent absolument seule. Ce mouvement marqué d'indignation générale fut applaudi de tous les hommes, et fit redoubler les murmures, qui, dit-on, allèrent jusqu'aux huées» - «Вона помітила вільне місце на одній із лавок ...; але тут же всі жінки, які сиділи вже на ній, дружно встали й залишили її там зовсім одну. Цей рух, помічений загальним обуренням, викликав оплески всіх чоловіків і примножив шепіт, який, як кажуть, викликав смішки». Коли ж в салон увійшов де Преван, *жертва* маркізи, «tout le monde, hommes et femmes, l'entoura et l'applaudit; et il se trouva, pour ainsi dire, porté devant madame de Merteuil, par le public qui faisait cercle autour d'eux» [2, с.375-376] - «усі, чоловіки і жінки, оточили його й аплодували йому; і він оказався, так сказати, піднесеним над мадам де Мертей публікою, що їх оточувала». Така реакція громадської думки ні в якому разі не є результатом серйозних міркувань і показником інтелекту. Часто вона таїла поверховість висновків і навіть задалегідь відомий наклеп. За свідченням тієї ж мадам де Воланж, «M. de Valmont, avec un beau nom, une grande fortune, beaucoup de qualités aimables, a reconnu de bonne heure que pour avoir l'empire dans la société, il suffisait de manier, avec une égale adresse, le louange et le ridicule. ... il séduit avec l'un, et se fait craindre avec l'autre» [2, с.72] - «Месьє де Вальмон, з його красивим ім'ям, великим майном і багатьма милими якостями рано признав, що для того, щоб управляти суспільством, достатньо вміло користуватися з однаковою спритністю лестощами й сміхотворністю. ... він спокушає одним і викликає страх іншим».

І якщо на початку нічого ще не передрікає крах і, за свідченням мадам де Воланж, «madame de Merteuil, en effet très estimable, n'a peut-être d'autre défaut que trop de confiance en ses forces» [2, с.71] - «мадам де Мертей, в дійсності особа дуже поважна, не має інших недоліків, аніж надмірна віра в свої сили».

Наприкінці роману, в момент розвінчання Зла, коли маски вже зірвані, в самій де Мертей відбуваються безповоротні психологічні зміни – впевненість обману й пороку залишають маркізу. Істина перемагає обман, оскільки вона глибша й сильніша, і в ній інша, більш потужна сила енергії.

Сама ж мадам де Воланж проникливістю далеко не відзначається: будучи переконаною, що «les hommes ne peuvent juger les pensées que par les actions» [2, с.71] – «люди можуть судити про думки лише через оцінки дії», вона лише передає факти, не аналізуючи їх глибоко. По суті, вона не може адекватно оцінити людей, що призводить її до рокованих помилок, які визначили подальшу долю її доньки, що повернулася до монастиря. Мадам де Розмонд більш вдумлива, чутка й тактовна в оцінці інформації.

Аналізуючи суттєве життєве явище, яке змальовується в літературно-художньому тексті, корисним буде прислухатися до думки «з боку», до думки не літературознавця і не філолога, - це може розкрити нову грань бачення явища, яке розглядається, надати більшу об'єктивність міркуванням про нього. Розмірковуючи на порозі ХХІ століття над причиною та роллю гри, іноді жорстокої і кривавої, в житті суспільства, відомий російський вчений-офтальмолог і дослідник історії цивілізації Е.Р.Мулдашев пов'язує її з низьким рівнем духовного розвитку, коли люди не володіють здатністю відчувати всеохоплюючу любов як головний творчий початок. Згідно з його концепцією Бог-творець створив гру для того, щоб через нещирість пізнати щире, яке близьке до істинного [18, с.165-166].

Шодерло де Лакло необхідно було прожити життя створеного ним персонажа, щоб зробити свій вибір у дилемі Добра і Зла й дійти думки, яка визначила все його подальше особисте життя, думка, яку він так ясно висловив у своєму прощальному листі до коханої дружини: «C'est par l'esprit qu'on brille, mais c'est par le sentiment qu'on aime et qu'on est aimé» [17, с.12-13] - «Блищать розумом, але люблять і відчують кохання почуттям».

Під час дослідження був проведений аналіз літературного твору ХVІІІ століття, який написаний в епістолярній формі і складається з епістолярних фрагментів, - роману Шодерло де Лакло «Небезпечні зв'язки» - на предмет вивчення характеру відтворення *поруху душі* автора тексту листа. Одним із критеріїв оцінки *глибинної істинності / неправди* вираження думки й почуття ми виділили ступінь ініціації адресанта в деяку соціальну гру, яка лежала в основі комунікації французького суспільства ХVІІ-ХVІІІ століть.

Досліджуючи природу гри як соціального

явища доби Просвіти, ми зробили спробу розглянути на вербальному й невербальному рівнях силу енергії розуму і глибину почуття, ступінь їх взаємодії та концентрації.

Нами відзначено, що гра, яка породила специфічну амбівалентну мову суспільства XVIII століття, мала зовнішню й внутрішню сторони і піднімалася до рівня мистецтва.

Звідси випливає, що енергія, яка використовується нещирою людиною, допомагала створити видиму ширість, сутність якої можна було розпізнати. Сфери застосування гри були різноманітні: так, наприклад, ритуал *нехтування* громадською думкою недостойних членів громадськості відрізнявся суворою жорстокістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моруа, Андре. Литературные портреты. – М.: Прогресс. – 1970. – 454 с.
2. Laclos, Pierre Choderlos de. Les liaisons dangereuses. – P. : Garnier- Flammarion, 1964.–381 p.
3. Чичерин А.В. Ритм образа. 2-е изд., расширенное. – М.: Сов. Писатель, 1980. – 336 с.
4. Чичерин А.В. Очерки по истории русского литературного стиля: Повествовательная проза и лирика. 2-у изд., доп. – М.: Художественная литература, 1985. – 447 с.
5. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М.: Художественная литература, 1975. – 500 с.
6. Щерба Л.В. Современный русский литературный язык //Русский язык в школе. – 1939. - №4. – С.19-26.
7. Preiss, A. Correspondance //Beaumarchais, Jean-Pierre de; Couty, Daniel; Rey, Alain. Dictionnaire des littératures de langue française. A-D. – P. : Ed. Bordas, 1994. – P. 589-591.
8. Todorov, Tzvetan. Littérature et signification. – Paris : Librairie Larousse, 1967. – 119 p.
9. Каірова Т.С. Ігровий аспект епістолярного тексту //Наукові записки НаУКМА. Том 20. Спеціальний випуск. У двох частинах. Частина I. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. – С. 37-40.
10. Каірова Т.С. Интеграция содержательно-концептуальной информации в эпистолярных текстах (на материале эпистолярного наследия Франции XVIII века): Дис. канд. филол. наук. – М.: МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1989. - 189 с.
11. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
12. Le nouveau Petit Robert /Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française de Paul Robert sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey. Nouvelle édition. – P. : Dictionnaire Le Robert, 1993. – 2492 p.
13. Steinbrügge, Lieselotte. « Qui peut définir les femmes? ». L'idée de la « nature féminine » au siècle des Lumières / Dix-huitième siècle. - № 26. – P. : Presse Universitaire de France, 1994. – P. 333-348.
14. Лабрюйер, Жан де. Характеры, или нравы нынешнего века. – М.: Худож. литература. – 1974. – С. 187-514.
15. Фукс, Эдуард. Иллюстрированная история нравов: Галантный век / Пер. с нем. – М.: ТЕРРА; Республика, 1996. – 480 с.
16. Poulain de la Barre, François. De l'égalité des deux sexes. Discours physique et moral, où l'on voit l'importance de se défaire des Préjugés. – Paris, 1984. – P. 59.
17. Bayard, Pierre. Le paradoxe du menteur. Sur Laclos. – P. : Les éditions minuit, 1993. – 187 p.
18. Мулдашев Э.Р. В поисках города богов. Том 2. Золотые пластины Харати. – Санкт-Петербург: Издательский Дом «Нева», 2003. – 320 с.